

Liber Cantus Wexionensis (Laurentius Petri Sällskapet's urkundsserie III) Lund 1943. Pris: 15:—.

Den första utsändes till medlemmarna av Sällskapet mot insändande av årsavgiften för 1943 (10:— kr.) till kassören: kyrkoherde K. Peters, Söndrum, Halmstad å postgiro n:r 171372.

Rekvisioner å sångböckerna för kyrkoarkiv m. m. insändes likaledes till kyrkoherde Peters.

Danska dopfuntar från medeltiden.

M. Mackeprang, som för några år sedan drog sig tillbaka från ledarskapet för dansk fornvård och för det danska Nationalmuseum, kunde år 1941 se ett livsverk krönas, då hans stora verk utkom, Danmarks middelalderlige Dodefunte, som sysselsatt honom sedan ungdomen. Det är en bok i stor folio om 450 sidor, lärd och skarpsinnig. Sällan får man i sin hand en mera fullmogen vetenskaplig prestation. Den omfattar ett oerhört rikt material, som har otaliga förgreningar och som därför ständigt måste studeras med sidoblickar på andra konstområden. Danmark har bevarat 1494 medeltida funtar, vilket är ett mycket stort antal av landets 1738 kyrkor. Av dessa äro 90 % romanska.

I bokens första del redogöres för vissa allmänna förutsättningar, bl. a. dopsed och ikonografi, vilka intressera oss här. Mackeprang påpekar, att dopritus varit bestämmande för funtarnas utformning. Under medeltiden brukas nästan utan undantag neddoppning av barnet. Enligt Roskilde ritualbok av år 1513 skulle barnet neddoppas i vattnet tre gånger, då det döptes i Faderns, Sonens och den helige Andes namn. Funten måste därför vara stor. Vid medeltidens slut började dopseden förändras. Nu överöstes blott barnets huvud. I Bugenhagens sändebrev till de danska biskoparna 1539 heter det, att medan neddoppning var vanlig i Tyskland, hade han i Hamburg påträffat bruket att blott vattenösa barnets huvud. Till sin överraskning hade han iakttagit detta bruk även i Köpenhamn. Då emellertid Luther hade förklarat detta för en osed, önskade han, att superintendenterna skulle försöka avskaffa den. Att detta icke lyckades förstås av Kirkeordinansen av 1357, där det bestämdes, att barnet skall vattenösas tre gånger. Vid

denna tid började också tyska dopfat av mässing komma i bruk. I Sverige skaffade man sig i stor utsträckning nya dopfuntar på 1600-talet — här har det alltid varit lättare att överge traditionen.

Den medeltida dopseden med neddoppning framtvingade anordningar för att uttömma vattnet. Dopvattnet var ju vigt och hygienens krav inte alltför stora. Enligt ett engelskt kyrkoreglemente skulle funten rensas två gånger årligen och fyllas med rent vatten — eller oftare vid behov, tillägges det. Uttömningsanordningen är något olika på olika funtar och funttyper; hos vissa saknas den helt och hållet. I varje fall kan man icke begagna förekomsten av uttömningshål som dateringsgrund. [Redan under medeltiden förekommer emellertid i Danmark dopskålar av metall liksom på Gottland, där det redan tidigt kan spåras en tillverkning av sådana samtidigt med funtarna]. Sådana åtgärder vidtogos för att vattnet inte skulle stanna för länge i funten och se alltför oaptitligt ut efter en massa neddoppningar. Samtidigt fruktade man tillgrepp av det heliga, som kunde nyttjas som trolldom av häxor. Därför var det bäst att skaffa sig lock till funtarna, vilket också föreskrevs i engelska och norska kyrkostatuter. I Urnes synodalstatut från 1517 fastställs vid böter, att »funtarna som på många ställen pläga besmittas med gräsliga kryp och maskar, skall hållas rena och ordentliga med därtill lämpliga solida lock eller på annat sätt». Från Norge och Sverige känner man flera sengotiska exemplar av funtlock men inga från Danmark. Först under nyare tid bli de vanligare. Funten blev som en av kyrkorummets främsta föremål invigt av prästen. På många västjylländska ser man ofta små kors, som troligen äro invigningskors.

Funtens plats, som nu i danska kyrkor är i öster, vanligen i korets nordvästra hörn, var under medeltiden i närheten av ingångsdörren och i större kyrkor nästan alltid i norra skeppets västra travé. Detta överensstämde också med kyrkans symbolspråk, där dopet kallas »frälsningens dörr och ingången till de andra sakramenten» (Urnes synodalstatuter). Från biskop Palladius' visitationer känner man det medeltida bruket väl. »Funten skall vara i den västra änden», säger han. Men under 1500-talets senare hälft kan man steg för steg följa, hur funtarna få plats i koret. Genom Odensebiskopen Jakob Madsens år 1588 påbörjade visitationsbok kan man studera förflyttningarna. I de 130 fall, då han nämner om funtens plats, visar det sig att i 61 kyrkor står den i tornet

eller i väster, i 25 kyrkor på olika platser i skeppet, i 12 i särskilda kapell och i 32 fall i koret. Men på många ställen uppgives det, att funten skall flyttas upp. Med tiden fick platsen i koret företräde alldeles som Sverige ett förlopp som anmälar följt för Linköpings stifts vidkommande under 1600-talet i en uppsats i denna tidskrift.

Ett annat avsnitt av Mackeprangs intressanta framställning behandlar bildernas ikonografi. Man kunde kanske ha önskat större fyllighet vid detta avsnitt. Förf. konstaterar, att djuren äro vanligare än människor på funtarnas bildframställning. Djurens symbolbetydelse är ett svårt kapitel. Lejonet är det vanligast förekommande djuret. Det är symbol för djävulen, men besvärande nog även för Kristus beroende på medeltidens enkla verbala tolkning av skriften. Man utgår i förra fallet från 1 Mos. 49:5 och i andra fallet från 1 Petr. 5:9. Men att avgöra vilkendera tolkningen som skall användas, då blott ett lejonhuvud återges på en funt är vanskligt. Talrikt förekomma också dubbellejon. Kanske finnes en nyckel till den rätta tolkningen i en engelsk funt (Stafford) prydd med två lejon och försedd med en latinsk hexameter, som i översättning lyder: »Oklok är den, som ej flyr sådana lejon». Här måste avses de onda makterna, personifierade i djävulen. Tanken är att dopet skall skydda människan från onda makter. Enligt en annan mening ha djuren placerats på funtarna för att skrämja bort onda makter — den ursprungliga betydelsen av lejonhuvudena har förlorats.

Lejonhuvudets förekomst är ett karakteristiskt drag på en stor funtgrupp i Danmark, de östjylländska lejonfuntarna, vilkas centrum är Viborgs domkyrkohytta. De beteckna det renaste danska i fråga om romanska dopfuntar, och den klassiska typen i denna grupp dateras till 1100-talets mitt. Mackeprangs följer lejonmotivets långa vandringar från Bysans via England till danska runstenar. Från kyrkoportalerna blir motivet känt på dansk landsbygd genom funtarna. En särskild grupp bilda de skånska monumenten; Viborg och Lund uppehöll nämligen intima förbindelser.

Utom lejonet, om vars betydelse men endast kan uppställa allmänna förklaringar, förekommer på funtarna många andra djur såsom häst, hjort, hund, svin, fåglar och fabeldjur som grip, drake m. fl. Bland figurframställningar intaga ämnen ur bibel den främsta platsen. Skildringen av detta ur ikonografisk synpunkt betydelsefulla avsnitt är rätt knapphändig. Sålunda lämnas ingen

förklaring till den innebörd som syndafallet, Isaks offrande, Sinson och lejonet ha ägt. Det hade kanske varit på sin plats att erinra om dopets betydelse i läran om arvsynen och den roll de gammaltestamentliga frälsningsscenerna spela i medeltidens exegetik. Av nytestamentliga scener förekommer korsfästelsen talrikast — helt naturligt i sammanhang med dopets roll i försoningsläran. Enstaka figurer återges också såsom änglar och helgon. Bland symboler märkas en enkel dopscen i form av ett barn (föreställande själen, stundom med en ängel). Andra symboler äro korslammet, den helige andes duva, korset, livsträdet (som kan anspela på Upb. 2:7 och 22:2), evangelistsymboler o. s. v. Mycket vanliga äro också manshuvud, som återges på foten. Ibland kan det vara anledning att tro på en anspelning på de fyra paradisloderna, som i utländsk funtskulptur är ett vanligt motiv. Förf. anser också möjligt att de äro en magisk framställning.

Bokens sista avsnitt redogör för importerade funtar. Helt naturligt intar Skåne och Gotland en viktig plats i denna konstimport. Man lägger märke till den påfallande rika bildrikiedom på dessa dopfuntar, som på ett intressant sätt utfylla bilden av svensk funtproduktion. Utom dessa tidiga bildsmyckade funtar märkas ett stort antal gotiska dopfuntar av mera speciell typ.

Mackeprangs imponerande verk är en stor gåva till dansk forskning, och till dansk kultur och dansk nationalkänsla och — varför icke? — till nordisk samhörighet. Man förstår det av dessa rader i förordet: »I en ond haard Tid ser denne Bog Lyset. Maatte den blive taget for god som et Vidnesbyrd om, at vi ogsaa paa det snevre Omraade, den behandler, ikke slavisk har kopieret det fremmede, der kom til os, men maegtet at omsatte det til godt og kraftigt Dansk».

Bengt Cnattingius.

Recensioner.

Ny homiletisk litteratur.

<i>John Nilsson: I jält. S. K. D. 1:75.</i>	<i>John Nilsson: I jält. S. K. D. 1:75.</i>
<i>J. A. Hammers: Nådens budskap. S. K. D. 1:50.</i>	<i>Anders Frostensson: Tisteln och källan. S. K. D. 3:50.</i>
<i>Ivar Hylander: Det omistliga. S. K. D. 3:75.</i>	<i>Nådens budskap innehåller sex radiopredikningar av domprosten i</i>